

УДК 811.161.2'373.2:821

О. Ф. Немировська

БЕЗОНІМНІ НОМІНАЦІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРИ (на матеріалі прози О. Ю. Кобилянської)

У статті проаналізовано особливості функціонування і стилістичну роль безонімних номінацій у прозі О. Ю. Кобилянської. з'ясовано їхню роль у побудові сюжету і розкритті авторської концепції.

Ключові слова: *онімна лексика, власна назва, безонімні номінації, система номінацій.*

У структурній організації художнього тексту (ХТ) система номінацій, що є своєрідним каркасом будь-якого літературного твору, «найважливішим, якщо не основним аспектом тексту» [4:61], відіграє особливу специфічну роль; її аналіз на лінгвістичному рівні сприяє глибинному розумінню ідейно-художніх настанов автора. Передусім це номінації персонажів — онімні і безонімні, що є виразними, місткими стилістемами художнього контексту. І якщо літературно-художня антропонімія сьогодні є об'єктом прискіпливого вивчення, власні імена (ВІ) досліджуються у багатьох ракурсах, то питання ролі і функціонування безонімних номінацій (БН) і досі знаходиться на периферії досліджень, хоча, як свідчать поодинокі фрагментарні розвідки у цьому напрямі (Н. Д. Арутюнова, М. О. Богатирьова, Є. М. Вольф, В. Г. Гак, В. О. Ковтунова, Ю. І. Левін, І. Я. Нестеренко, М. Е. Рут), БН є змістовним, стилістично значущим елементом номінаційного ряду (НР) будь-якого персонажу у будь-якому ХТ, засобом підвищеного семантичного навантаження [5:98]. Вищезазначене зумовлює **актуальність** представленої розвідки.

Отже, **предметом** нашого дослідження є функціонально-стилістична роль БН, **об'єктом** — БН у прозі О. Ю. Кобилянської, для якої зазначений прийом номінації є улюбленим і який авторка використовує широко й різнопланово. **Матеріалом** розвідки послужили прозові твори письменниці, що увійшли до тритомного видання її творів [8], а також її останній роман «Апостол черні» [7].

У контексті творчості О. Кобилянської, поряд із власними назвами (ВН), БН є одним з найпоширеніших і яскравих, з т. з. стилізації оповіді, засобом номінації. Майже в усіх її творах ми зустрічаємо цей художньо-образний прийом, що виконує функцію ідентифікації, а також своєрідної індивідуалізації [1:327]. Причому БН письменниці уживає не лише стосовно другорядних та епізодичних персонажів — в окремих випадках неназваними залишаються і персонажі головні.

Так, уже в першому творі — повісті «Людина» — авторка змальовує образи персонажів, що домінуються безонімним засобом. Здебільшого це персонажі епізодичні або такі, що лише згадуються: *мій чоловік* [8:1:93]; *його любка (була се жидівка)* [8:1:97]; *новий властитель* [8:1:100]; *старший син учителев* [8:1:113]; *донька якогось багатого броварника* [8:1:118]; *одна груба економка* [8:1:118]; *надлісничий* [8:1:112], а також збірні множинні форми: *висушені тверезі професори* [8:1:68]; *старі вчителі з синами* [8:1:112]; *газди та газдині* [8:1:116]; *надлісничі; вчителі* [8:1:117]. Зазначені персонажі іменуються узагальнено, без конкретизації й лексичного оточення.

Окремі персонажі мають свої НР, до складу яких входять словосполучення та різні за обсягом описові конструкції. Отже, перед нами випадки непрямої номінації [10:3]: **доктор** — лікар; лікар і приятель родини Ляуфлерів; пан доктор; любий доктор; любчик; старий чоловік; одинокий мій потішителю; лихий оборонець правди [8:1:78–84]; **один старий майор** — майор; старий майор; один з товаришів [8:1:78–79]; **якийсь податковий урядник** — «податківець»; контролер; товариш [8:1:78–79]; **найстарша сестра** — її найстарша сестра; найстарша; перша [8:1:83]; **пані надлісничка** — пані фештерка; жінка тамошнього надлісничого [8:1:109–112]; **пані докторова** — інша з товаришок [8:1:70]; **учителька** — пані професорка [8:1:105, 110]; **його мати, худа, костиста особа** — вдовиця [8:1:113]; **молодий пастух** — співак [8:1:116]; **барон в сусідньому селі** — пан барон з П; **Фельсів барон** [8:1:102, 113, 117]; **зять** (пані радникової) — її муж; той її швагер; старий, однак багатий кавалер [8:1:97]; **панич пана професора і пані професорки** — не той молодший, а старший, той, що дивиться зизом; старший [8:1:111]; **доньки** — доньки ц. к. радника лісового; чотири доньки й один син; сестри; небоги; дівчиська [8:1:69, 76, 78].

У повісті застосовуються також безонімні номінаційні масиви (БНМ); вони уживаються при описі приїзду гостей: « — *Хто ж прибув?* — **Сестра якась померлої фештерки, тої першої, бачите, її мати;**

донька фештерового брата жінки; молодий пан фештер з гарними кіньми та сивим капелюхом, що минувшої неділі був у нас. Все забуваю, яке його ім'я. Моя голова стара. Якесь дуже панство з міста, що то її пан від людей податки збирає, та й докупи кладе; якийсь цісарський син, ба-чите, шаблю носить» [8:1:110].

У наведеному уривку цікаво описується *Фельс*, наречений *Олени*, імені якого *стара Катря* не пам'ятає. Цей каскад БН природно звучить у мові старої жінки, що розповідає про святковий приїзд гостей. Так само природно виглядає наступний БНМ у мові цього ж персонажа: «...і була б забула вам сказати, що *панич пана професора і пані професорки теж приїхали. Не той молодший, а старший, той, що дивиться зизом (...)* Син нашого дяка оповідав одного разу, що *якийсь так багато вчився, що аж здурів. Той старший, знаєте, той дуже крутиться коло чорнявої панни нашого панотця*» [8:1:111].

У наступному контексті зустрічаємо цікавий образний номінаційний малюнок: «Того самого дня по обіді зійшлися гості, запрошені *Оленою і її родичами: старі вчителі з синами, надлісничий, священник із родиною і молодий Фельс*» [8:1:112]. Уживання *ВІ Фельс* на фоні БН утворює опозицію до периферійних персонажів, підкреслює значущість героя у побудові сюжету.

Окремі БН утворюють яскраві конотації, слугуючи засобами авторської концепції персонажів. Так, збірна множинна БН *висушені тверезі професори* у роздумах *пані радникової* створює опозицію до персонажів — *пані радникової* та її сина — *Германа-Євгена-Сидора*. Означення *висушені, тверезі*, порівняння *наче мумії* підкреслюють ставлення до них зарозумілої жінки *радника* та її сина і висвітлюють їхню обмеженість, нецтво, недолекоглядність: «Однак *висушені тверезі професори (вона їх ненавиділа), котрі з пожевклими шоками, наче мумії (...)* молодості, мабуть, зовсім не розуміли, вони не могли його зрозуміти» [8:1:68].

Та найбільшу образність і узагальненість містить НР *пані радникової*, матері *Олени Ляуфлер*. Письменниця мовби навмисне залишає цей персонаж без *ВІ*, підкреслюючи типовість і тогочасну повсюдність таких паній, що були жінками урядників, професорів, військових, а самі по собі були ніким. Номінація в числі інших мовних засобів поступово вимальовує образ і характер *пані радникової* з її обмеженістю, недалекоглядністю, що стає на заваді щастю своєї

доньки, силуючи її до заміжжя в ім'я добробуту родини. Причому самі номінації начебто позбавлені експресії, мають стишене звучання, і лише у відповідних контекстах набувають конотативного забарвлення в мові різних персонажів і автора. Наведемо НР і окремі контексти: *жінка*; *добра жєницина* [8:1:67]; *пані радникова*; *бідна жєницина* [8:1:69]; *ласкава пані радникова* [8:1:70]; *мама* [8:1:71]; *вона (радникова)* [8:1:73]; *твоя мати* [8:1:77]; *свєкруха* [8:1:97]; *стара нєнька*; *радникова, та колишня гарна й горда жєницина* [8:1:101]; *та прибита жінка* [8:1:117].

«*Добра жєницина, котра так само обожнювала одинака, вірила сміливому віщуванню свого мужа*» [8:1:67]. «*Наче іскри вогняні, сипалися слова з уст дівочих і падали важкими ударами на бідну жєницину*» [8:1:69]. «*Ще мовчала Олена. Ще не мала відваги поділитись із старою нєнькою й обома сестрами найновішою вісткою*» [8:1:101]. «*Радникова, та колишня гарна і горда жєницина, змінилась. Ледве можна було її пізнати*» [8:1:101]. «*Давня зарозумілість, що мовби давно завмерла, віджила тепер наново в тій прибитій жінці*» [8:1:117]. Наведені контексти демонструють поступове ретельне змалювання авторкою характеру персонажа. Особливої уваги також заслуговує номінаційне словосполучення *бідна жєницина*, що створює опозицію як до ВІ *Олена*, так і до образу головної героїні взагалі. Мати не може зрозуміти розмов і прагнєнь доньки, боїться їх, і тому авторка вводить у контекст відповідне словосполучення, ніби співчуваючи їй. Але номінація *бідна жєницина* у контексті набуває яскравого іронічного забарвлення.

Отже, навмисне залишаючи неназваним персонаж далеко не епізодичний, не периферійний, О. Кобилянська тим самим створює рельєфне протиставлення між *панєю радниковою* та її донькою, зосереджуючи увагу на головній героїні твору *Олені*, її померлому коханому *Стефані Лєвичі* та на нареченому *Фельсі*. Взагалі усі другорядні персонажі повісті мають ВІ, в т. ч. і чоловік *пані радникової*, і її улюблений син, і молодші доньки, і БН, таким чином, утворює своєрідний фокус, що зосереджує увагу читача на типових і узагальнюючих рисах зарозумілої, обмеженої жінки, яких було досить багато в тогочасному суспільстві. Відсутність ВІ у номінації особи в ХТ «позбавляє персонаж найважливішої зовнішньої ознаки. Об'єкт виступає узагальненим носієм тієї чи іншої ознаки людини взагалі (...) та за умови відповідного змісту тексту є своєрідним символом» [5:88].

Повість «Царівна» містить досить багато БН, що зумовлене обставинами життя головної героїні. Окремі персонажі теж іменуються абстрактно, а деякі також мають НР. Особливої уваги, на нашу думку, заслуговують два персонажа — *бабуня* (Наталки) і *румунка* (Наталчина комірниця). НП *бабуні* містить експресивну забарвленість, зумовлену спогадами *Наталки*, що тужить за померлою ріднею: *дорога бабуня* [8:1:123]; *бабуня*; *моя дорога бабуня*; *бабусенька*; *бабусенько моя золота* [8:1:124]; *бабусенько моя дорога* [8:1:128]; *бабусенько моя золота, щира, вірна* [8:1:221]. БН уживаються в мові автора, що веде оповідь від імені головної героїні. Отже, закономірним є уживання лексем з відповідною семантикою, суфіксів пестливості. Все це в сукупності передає настрій *Наталки*, її душевний стан і ставлення до *бабуні*. Тим більшим дисонансом звучить номінація *та* «*проста баба з міщанськими манерами*» [8:1:142], що її *Наталка* цитує, наводячи слова *Лени*. В контексті мова йде про залишені *Наталці* пам'ятки, на які зазирає *Лена*. Контекст висвітлює ставлення двох сестер до померлої *бабуні*, водночас висвітлюючи їхні характери і життєву позицію.

«— *Мама каже, що тобі лишилися по бабуні срібні ложечки, і що я мушу також мати якусь пам'ятку по бабуні, як ти, бо я так само її внучка!*

Я усміхнулася. Скільки разів приходилося мені чути, що та «проста баба з міщанськими манерами» не була «жодною бабунею» і що її лише соромилися! А нараз така зміна в поглядах!» [8:1:142].

Безіменний персонаж *румунка* протягом 17 сторінок повісті [8:1:314–321] в усьому протиставляється *Наталці* — і в життєвій позиції, і в інтелектуальному та духовному рівні, і в обставинах життя. Перше введення компонентів НР є нібито нейтральним: «... *незадовго по тім відімкнулися двері моєї кімнати, та увійшла моя комірниця. Це була румунка, молода, маюча, бездітна жінка, що спровадилася з своїм мужем, інженером при залізниці, на якийсь час до Буковини*» [8:1:314].

Подальша оповідь розкриває характер, суть, смаки і уподобання персонажа — *румунка* нудиться своїм перебуванням на чужині, скаржиться на свого чоловіка, що весь час перебуває «в дорозі», а «*вдома він майже гість*» [8:1:315], не знає, чим себе зайняти: «*Часом гафтую, деколи печу сама тістечка (...) п'ю чорну каву, виходжу на прохід, переглядаю журнали (...) що ж маю робити?»* [8:1:315].

Через 3 сторінки авторка вибудовує контрастну опозицію *Наталка* — *румунка* стосовно їхнього поняття про жіноче щастя (у *Наталки* — незалежність, улюблена справа, у *румунки* — вигідне заміжжя): «Тут звернулася живо до Орядина і Оксани і заявила їм, що з поворотом до Румунії забере мене з собою (...) — Вона віддасться там, пане Орядин! Я вишукаю їй там якусь партію, якого гарного боярина, і той виб'є їй всі книжки з голови. Хто ж бо бачив щось подібне, щоб дівчина сиділа як писар при столі? фе!» [8:1:318].

Далі О. Кобилянська продовжує нищівну характеристику «героїні»: «Я не можу казати, що не люблю мужчин, коли люблю їх. Не можу говорити, що не люблю товариства, коли люблю його. Не можу казати, що монаше життя — мій ідеал, коли таким не є. Не можу казати, що писання, хоч би одного листа, ущаслиблює мене (...) — Ви справжня жінка, наскрізь «жінка»! — замітив з тонкою іронією Орядин!» [8:1:319]. Самохарактеристика *румунки*, перелік її життєвих уподобань, двократний повтор лексеми *жінка* в мові Орядина з іронічним відтінком вимальовують узагальнений образ обмеженої, зарозумілої, самозакоханої істоти, що дбає в житті лише про комфорт, і БН є закономірною і природною. Нищівну характеристику через 10 сторінок довершують слова старої служниці Домни довершують: « — Вже що вона з тими паничами за верески виправляє, що аж страх! (...) Я вже постарілася, а чогось такого не виділа. Грає в карти, в якісь «фанти», а курить, а п'є чорну каву, що аж гидко. Мабуть, і від неї стала чорна, мов нечистий» [8:1:329].

Закономірним є також уживання БН стосовно оточення *румунки*, її найближчих родичів, що згадуються в оповіді. Це її муж, інженер, при залізниці [8:1:314], та його брат, якого *румунка* має на думці заручити з *Наталкою*. В контексті постає чергова опозиція: *Наталка* — *румунка* та її оточення: «... у нас пробував недовгий час **брат мого мужа, молодий, живий, прегарний мужчина** (...) Я оповіла йому про неї, а він і наперся іти до неї. І що ви думаєте? Ви думаєте, що вона була мені за те вдячна, що я дала їй можливість познайомитися з **нежонатим і маючим чоловіком?**» [8:1:327]. Наступний контекст (опис візиту брата *румунки* до *Наталки*) підсилює зазначену опозицію, а також висвітлює його зарозумілість і зневажливе ставлення до дівчини, що сама заробляє свій хліб і високо цінить власну незалежність: «Що собі та компаньйонка думає властиво? — вигукував він. — Що може по неї при-

йде хтось? Що з нею оженився хтось? З такою, що жила досі з примх великих дам?» [8:1:327].

Отже, за допомогою БН О. Кобилянська створює яскравий контраст, зосереджуючи всю увагу на *Наталіці*, відверто симпатизуючи їй, захоплюючись її мужністю, цілеспрямованістю, незламністю. ВІ персонажам-*румунам*, відповідно до принципу смислової економії [2:77], просто не потрібні — вони б лише переобтяжували контекст, позбавили б оповідь узагальнення, типізації.

Закономірною є повна відсутність ВІ персонажів у невеликих за обсягом оповіданнях. Так, у новелі «Природа» БН зумовлені сюжетом — твір присвячено змалюванню оточуючої дійсності. На тлі чіткої локалізації місця дії (*дикі Карпати* [8:1:378]), при уживанні фонових онімів (*Толстой, Шевченко* [8:1:375]), агоніма *Дмитро* [8:1:386], головні, другорядні і тільки згадувані персонажі — *дівчина*, її товариш — *молодий гуцул, батько, мати, бабка по батькові, побережник, панотець, родичі* — не мають ВІ. Авторка створює за допомогою БН узагальнені, збірні образи гуцулів, що є синами і доньками величної західноукраїнської природи, головного дійового персонажа новели; вони живуть у тісному з'єднанні з нею.

За допомогою БН письменниця змальовує яскраві самотні образи, типізуючи, вихоплюючи найсуттєвіше. Такими є персонажі оповідань «Жебрачка», «Аристократка», «У св. Івана», «Impromptu phantasie», «Покора», «Під голим небом», «Час», «Мужик», «Мати божа», «Битва», «За готар», «Ідеї», «Балаканка про руську жінку», «Думи старика», «Старі батьки», «Юда». Причому БН персонажів уживаються здебільшого на тлі чіткої локалізації місця дії: *один з найкращих, найдикіших карпатських красвидів* — якась жебрачка («Жебрачка»); *старий православний монастир св. Івана в Сучаві на Буковині* — дяк, худий, як смерть; *бородатий чернець; згорблений сліпий лірник; дев'ятилітнє сільське дівчатко; бабуна* («У св. Івана»); *буковинські Карпати; Кімполунзький повіт; Руська Молдавиця* — *один із прибулих; наставник; машиніст; майстер до пил; майстер від трачки; один робітник, котрого звали «Клевета»; одна молода жінка* («Битва»); *гори Карпати* — *стара жінка-мужичка, вдовиця, лелічка, стара; один жовнір; його мати; найстарший син* («Час»); *село Д.; Галіція* — *старенький панотець; чужинець; чоловік; двоє газдів, один молодий, а другий старий; вартівник; один чоловік; одна жінка; дід* («За готар»).

Наведені приклади свідчать про створення авторкою виразних опозицій ВН — БН.

З метою створення контрастних протиставлень О. Кобилянська використовує різні мовні засоби, які, сполучаючись в одному контексті, набувають яскравих конотацій. Так, у новелі «Аристократка» хоронім *Росія*, звідки походить безіменна героїня, *аристократка* за духом і способом життя, протиставляється локалізуючому словосполученню *та місцевість*, описовій конструкції *одне мале убоге село* [8:1:403], де ця мужня жінка, *последня гордої родини*, прожила більшу частину свого життя. Майстерне, яскраве узагальнення створюється також у нарисі «Impromtu phantasie» за допомогою описової конструкції *якийсь стародавній історичний монастир*, у мелодію дзвонів якого вслухується *головна героїня*, також безіменна [8:1:426].

Виразні асоціації-паралелі утворюють у контексті оповідання «Мати божа» словосполучення *матір божа з маленьким Ісусом* і БН *двоє сиротят; вмираючий погорджуваний п'яниця; та напівбожевільна; та робітниця з фабрики; та старенька вдовиця; тота чужа, уникана, упавша жінка* [8:1:434–435]. Зазначені БН у контексті утворюють чітку градацію — наростання експресії відбувається з кожним введенням нової БН у контекст, коли *мати божа* пригадує співрозмовниці її милосердні вчинки щодо страждених, покинутих, самотніх бідняків.

Яскраві контрасти утворюють в окремих творах антропоніми і БН: *Іллінка* — стара жінка, її *мати* («Час»); *Петро, Докійка* — жид («Банк рустикальний»); *Ернест Ріттер, Софія Добрянвич* — *мати; батько; та стара зизоока жидівка; листоноша; пані презесова; той мастодонт; той москаль* («Він і вона»); *Wanda, Jadwiga* — головний герой, що має лише прізвисько (*Гейне*); *офіцер; жовнір* («Мужик»); *Василь* і *Докія Чоп'як* — *газди і газдині* («Земля»); *Магдалена, Настуська* — *чужинець; панотець; двоє газдів; вартівник; один чоловік; одна жінка* («За готар»); *Войцех; Цецилія* — *жінка; дівчата; молодший син; пан* («Віщуни»); *Константин* — *пан; тато; син; жінка* (Старі батьки»); *Николай; бадьо Георгі; Аглая* — *мати; батько; наймичка; жінка* («Місяць»); *Анна Яхнович* — її *чоловік, панотець; діти Анни* — *Осип; Іван; Василь; Андруша; Лідія; Олена; Марія; Зоня* — *мала померла донька; Лідія; Олена* — *зять Анни, чоловік покійної Марії; Олекса* — *чужинець-артист* («Ніоба»); *Андрій* — *батько на прізвисько Юда; жінка; невістка; ворожі солдати* («Юда»). Наведені приклади демонструють яскраву номінаційну опо-

зицію, що уживається з різною стилістичною настановою: 1) створення узагальнених образів представників народу («Час», «Старі батьки», «Місяць», «Юда»); 2) контрастне протиставлення: народ — панівна аристократична верхівка + визискувачі «меншого рангу» («Банк рустикальний»), а також українська інтелігенція — польські аристократи («Мужик»); 3) виокремлення кращих рис окремих представників народу на тлі байдужості, бездушності темної селянської маси («За готар»); 4) утворення конотативної експресії шляхом підкреслення позитивних, шляхетних рис як поіменованих персонажів, так і безіменних («Земля», «Ніоба»); 5) сюжетне протиставлення персонажів («Він і вона»).

Завдяки цим опозиціям обидва типи номінацій перетворюються на яскравий художньо-стилістичний прийом. Так, контрастне протиставлення народу і панівної верхівки (в т. ч. і за національною ознакою) відбувається в оповіданні «Мужик» за допомогою написання ВІ польських аристократок латинськими літерами, що чітко виокремлює опозицію між ними та безіменними персонажами-українцями; уживання ВІ *Магдалена* («За готар») утворює яскраві асоціації-паралелі з євангельською ученицею Христа, висвітлюючи її кращі риси порівняно з бездушною селянською юрбою. ВІ *Андрій* на тлі численних БН («Юда») виокремлює персонаж, що лише згадується у роздумах безіменного *батька*-селянина, який сам себе називає *Юдою* у зв'язку з загибеллю *Андрія* з його вини.

Аналогічний прийом О. Кобилянська використовує і в нарисі «Віщуни», уживаючи низку БН персонажів — членів родини старого побережника *Войцеха* — *жінка; дівчата; молодший син*. Ім'я має лише молодша донька — *Цецилія*, улюблениця батька, та й сам *батько*. Навіть при першому введенні ВІ у контекст авторка протиставляє *Цецилію* та її безіменних родичів, підкреслюючи тим самим її незвичність, особливе становище в родині: «*Вдома все застає по-звичайному. Жінка вітає потоком запитань, дівчата ждуть, усміхаючись мовчки, скромних подарунків; молодший син позирає так само за таким же — тільки мала Цецилія, наймолодша його дитина, дивиться своїми синіми оченятами допитливо в обличчя старого батька*» [8:2:594]. Опозиція, що лежить в основі сюжету, міститься не тільки у засобах номінації — саме *малу Цецилію* родина по смерті батька віддає у найми, і сама вона в найкоротшім часі піде з життя услід за татом [8:2:601–602].

У повісті «Земля» О. Кобилянська вибудовує яскраву опозицію ВН — множинні БН + топонім *Молдава* : **Василь** і **Докія Чоп'як** — ті *газди* та *газдині*, які, на відміну від *Докії*, шукають щастя на чужині: «*Так, приміром, має хата заможного газди **Василя Чоп'яка**, якого жінка **Докія** служила довгі літа при дворі, інший вигляд, як інші сільські хати, особливо ж як хати **тих газдів та газдинь**, що шукали зарібку й щастя в **Молдаві**» [8:2:8].*

В іншому творі — повісті «В неділю рано зілля копала» — також спостерігаються яскраві опозиції ВН-БН. Перша з них — *циганка **Мавра** — один молодий бояр* [8:2:383]; *той гарний молодий бояр*; *один з панів, гарний і молодий бояр* [8:2:249]; *той пишний бояр* [8:2:430]; *мадьярський бояр* [8:2:455] — утворює різноманітні контрасти, протиставляючи персонажів за соціальним станом, трагедією життя *Маври* і жорстким, нелюдським вчинком її коханця. Опозицію підсилюють прикметники-означення *молодий, гарний, пишний* з одного боку та *чорна, хора, осиротіла* у НР *Маври*. ВІ **Андронаті** утворює одночасно дві опозиції, тісно пов'язані із описом подій: 1) *товариш Андронаті (...)* *цимбаліст* [8:2:380]; *товариш-цимбаліст* [8:2:382]; *один-чоловік-цимбаліст*; *його вірний товариш музикант-цимбаліст* [8:2:393], що ризикував життям, рятуючи *Мавру*; 2) *мати* [8:2:378]; *мати Маври* [8:2:382]; *стара мати Маври* [8:2:380]; *жінка* [8:2:381]; *стара мати хорої* [8:2:382]; *стара мати нещасної* [8:2:377], яку *старий Андронаті* мусив покинути в таборі задля порятунку *Маври*.

Отже, розглянуті опозиції ВН-БН стають дійовим засобом виокремлення онімних партій поіменованих персонажів і створення стихшеного номінаційного фону для персонажів другорядних та епізодичних.

Особливо активно письменниця використовує різні типи БН при описі масових подій. Так, у повісті «Земля» це події, пов'язані зі вбивством *Михайла*, що об'єднали коло себе багато людей, опис яких акцентовано на певних прикметах: *чоловік*; *один*; *житар із сусіднього села* [8:2:186–187]; *жандарі*; *жиди*; *чоловіки й жінки*; *чужі й знайомі* [8:2:191]; *бабусі, білоголові Марійчини сусідки* [8:2:193]; *білоголові бабусі* [8:2:195]; *одна молода жінка* [8:2:202]; *два судові урядники* [8:2:203]; *якась старовина, вдовиця якась; бідна вдовиця; баба; бабуся; стара жінка* [8:2:204–205]; *один молодий хлопець, ровесник убитого* [8:2:205]; *один чоловік* [8:2:208]; *пани* [8:2:209]; *суддя* [8:2:210]; *мужчи-*

на [8:2:214]; лікар; старий лікар [8:2:206]; один лікар [8:2:207]; старенький лікар [8:2:211]. «Цілком природно, аксесуарні персонажі, що на мить виступають із натовпу, визначаються чисто зовнішніми прикметами» [3:328]. Такі БН створюють ефект масовості, значно розширюють межі оповіді, а в даному контексті вони природно вписуються у мовну тканину, стаючи одним із засобів опису трагедії.

Яскравий приклад БН у сполученні з іншими номінаційними засобами, зокрема топонімами спостерігаємо в «Апостоли черні» при описі вечірки у *вельможів фон Ганингаймів*, що обернулася трагедією для *капітана Цезаревича-старшого* та його родини; опис гостей здійснено у виразно підвищеному ракурсі, з підкресленням їхнього багатства, соціального стану і це створює різкий контраст із загибеллю Юліяного діда: «*Були тут мужі на гарних становищах, були багаті поляки та угри-ротмістри, декілька бояр з Румунії, вірмени з Буковини й Бессарабії, священники вищої ранги з червоними поясами і самі брати фон Ганингайми*» [7:95–96]. Отже, збірні БН також є яскравими стилістамими; при описі масових подій вони відтворюють широкий фон, є дійовим засобом побудови глибинного підтекстового змісту.

Таким чином, система номінацій у контексті прози О. Ю. Кобилянської відзначається своєрідністю, розмаїтістю побудови. Загальний її огляд і характеристика дозволяють дійти висновку, що авторка використовує два основні варіанти номінацій — онімний і безонімний, які, утворюючи своєрідний номінаційний комплекс, доповнюють, відтіняють один одного, акцентуючи на важливих ідейно-концептуальних настановах письменниці. «Суттєвою особливістю неспонтанного літературно-художнього мовлення є свідоме ставлення автора до створення такої мовної палітри, яка б найбільше відповідала авторському тематичному задуму» [9:149]. БН, що є вагомою складовою номінаційної системи у «неповторному масиві прози» О. Кобилянської [6:191], закономірно і вмотивовано вписуються у контекст, стають містким засобом узагальнення й типізації, підсилюють глибинний внутрішній сюжет, створюють різноманітні асоціації-паралелі й контрастні протиставлення у змалюванні характерів, виокремлюють найбільш визначальні риси певних персонажів; вони безпосередньо пов'язані з художнім методом О. Кобилянської і є однією з суттєвих характеристик її індивідуального стилю.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл. — М., 1976.
2. Болотнова Н. С. Коммуникативные универсалии и их лексическое воплощение // Филологические науки. — 1992. — №4.
3. Виноградов В. В. Избранные труды. Поэтика русской литературы. — М., 1976.
4. Гак В. Г. К типологии лингвистических номинаций // Языковая номинация: Общие вопросы. — М., 1977.
5. Гореликова М. И., Магомедова Д. М. Лингвистический анализ художественного текста. — М., 1989.
6. Демченко І. Д. Особливості поетики Ольги Кобилянської: Монографія. — К., 2001.
7. Кобилянська О. Ю. Апостол черні. — Львів, 1994.
8. Кобилянська О. Ю. Твори: У 3-х т — К., 1956. — Т.1–3.
9. Лагутіна А. В. Стилiстико-естетичні критерії добору слова // Теоретичні проблеми лінгвістичної стилістики: Зб. наук. праць. — К., 1972.
10. Нестеренко І. Я. Явища непрямой номінації в українській мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — Одеса, 1997.

Немировская Е. Ф.

БЕЗОНИМНЫЕ НОМИНАЦИИ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПРОСТРАНСТВЕ (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОЗИ О. Ю. КОБЫЛЯНСКОЙ)

В статье проанализированы особенности функционирования и стилистическая роль безонимных номинаций в прозе О. Ю. Кобылянской, определена их роль в построении сюжета и раскрытии авторской концепции.

Ключевые слова: онимная лексика, собственное имя, безонимные номинации, система номинаций.

Nemyrovska O. F.

APPELLATIVE NOMINATIONS IN ARTICTIC SPACE (BASED ON O.YU. KOBYLANSKA'S PROSE)

Semantic features and stylistic role of the appellative nominations in O.Kobylianska's artistic prose are analyzed in the article, their role in plot development and the author's concept foregrounding is revealed.

Key words: proper name, onym, appellative nomination, system of nominations.